

UČNI NAČRT

PSIHOLOGIJA

Gimnazija

Splošna, klasična in strokovna gimnazija

Obvezni predmet in matura (280 ur)

UČNI NAČRT

PSIHOLOGIJA

Gimnazija; Splošna, klasična in strokovna gimnazija

Obvezni predmet in matura (280 ur)

Predmetna komisija:

mag. **Tanja Rupnik Vec**, Zavod RS za šolstvo, predsednica

dr. **Cirila Peklaj**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, članica

mag. **Alenka Kompare**, Srednja šola Srečka Kosovela Sežana, članica

mag. **Jasna Vuradin Popovič**, Gimnazija Murska Sobota, članica

Pri posodabljanju učnega načrta je Predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za psihologijo izhajala iz obstoječega učnega načrta za psihologijo iz leta 1998, upoštevala je mnenja in nasvete učiteljev, svetovalcev in drugih strokovnjakov ter doslej objavljena dela slovenskih in tujih avtorjev v zvezi s poučevanjem psihologije.

Recenzenta:

dr. **Drago Žagar**

mag. **Barbara Debeljak**

Uredila: **Nataša Purkat**

Sprejeto na 110. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 14. 2. 2008.

Kazalo

1 OPREDELITEV PREDMETA	4
2 SPLOŠNI CILJI/ KOMPETENCE	4
3 CILJI IN VSEBINE	5
3.1 Psihologija kot znanost.....	5
3.1.1 Predmet in metode psihologije	5
3.2 Čustva in motivacija.....	6
3.2.1 Čustva.....	6
3.2.2 Motivacija.....	7
3.3 Spoznavanje	9
3.3.1 Občutenje in zaznavanje.....	9
3.3.2 Učenje in pomnjenje.....	9
3.3.3 Mišljenje.....	11
3.4 Osebnost	12
3.4.1 Osebnost in razvoj osebnosti	12
3.4.2 Sposobnosti	13
3.5 Medosebni odnosi	13
3.5.1 Socializacija in skupine	13
3.5.2 Medosebni odnosi in komunikacija.....	14
3.5.3 Stališča, predsodki in moralni razvoj	15
4 PRIČAKOVANI DOSEŽKI.....	16
5 MEDPREDMETNE POVEZAVE.....	17
6 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA	18
6.1 Vrstni red obravnave učnih vsebin.....	18
6.2 Doseganje različnih ciljev in različnih ravni znanja pri pouku	19
6.3 Spodbujanje in razvoj kompetenc	20
6.3.1 Učenje učenja	21
6.3.2 Socialne in državljanske kompetence.....	21
6.3.3 Sporazumevanje v maternem jeziku.....	21
6.3.4 Samoiniciativnost in podjetnost	22
6.3.5 Matematične kompetence in osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji	22
6.3.6 Kulturna zavest in izražanje	22
6.3.7 Digitalna in informacijsko komunikacijska pismenost	23
6.4 Metode poučevanja in učenja	23
7 VREDNOTENJE DOSEŽKOV	24

1 OPREDELITEV PREDMETA

Psihologija je splošno izobraževalni predmet, ki zajema temeljna znanstvena spoznanja o človekovi duševnosti, osebnosti, vedenju in življenju v družbi. Pri predmetu se učenci seznanijo s temeljnimi metodami psihološkega proučevanja in raziskovanja ter povezujejo in primerjajo psihološka spoznanja z ustreznimi spoznanji na drugih znanstvenih področjih.

Temeljni namen predmeta je posredovanje celostnega psihološkega pogleda na človeka in na njegovo življenje v družbi kot sestavino splošne izobrazbe posameznika v sodobnem svetu. Psihologija tudi omogoča in spodbuja uporabo psiholoških spoznanj v življenju posameznika in njegovih odnosih z drugimi.

2 SPLOŠNI CILJI/ KOMPETENCE

Pri učenju psihologije bodo dijakinje/dijaki:

- spoznali temeljne pojme in zakonitosti v psihologiji,
- se seznanili z znanstvenim spoznavanjem v psihologiji in se naučiti uporabljati nekatere raziskovalne metode,
- razvijali sposobnost kritične presoje rezultatov znanstvenega raziskovanja in sposobnost povezovanja le-teh z drugimi psihološkimi spoznanji,
- povezovali psihološka teoretična spoznanja z vsakodnevnimi izkušnjami in situacijami,
- razvijali zmožnost samorefleksije ter spreminjanja samega sebe in svojega ravnanja ter odgovornost za lastno razmišljanje, doživljanje in ravnanje,
- razvijali strategije vseživljenjskega učenja,
- razvijali spretnosti v medosebnih odnosih, se učili učinkovitega sporazumevanja, sodelovanja ter kakovostnih in odgovornih medsebojnih odnosov,
- razvijali zavest o različnih načinih ohranjanja psihičnega blagostanja posameznika in se jih učili uporabljati,
- po različnih bazah podatkov iskali, uporabljali in pravilno navajali raznovrstne psihološke vire.

3 CILJI IN VSEBINE

Učni načrt navaja delitev znanj na splošna znanja in posebna znanja. Splošna znanja so opredeljena kot znanja, potrebna za splošno izobrazbo in so namenjena vsem dijakom/dijakinjam, zato jih mora učitelj/učiteljica obvezno obravnavati. Posebna znanja opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj/učiteljica obravnava glede na zmožnosti in interese dijakov. Posebna znanja so pri vsakem poglavju zapisana v sklopu ciljev oz. vsebin, označenih s pojmom »izbirno«

3.1 PSIHOLOGIJA KOT ZNANOST

3.1.1 Predmet in metode psihologije

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Opredelijo psihologijo in jo razmejijo od drugih znanosti, razlikujejo poklic psihologa od drugih sorodnih poklicev.
- Opišejo znanstveno metodo, razlikujejo znanstveno od neznanstvenega spoznavanja in ga ponazorijo s primeri.
- Razumejo pomen psihologije za posameznika in družbo ter zmorejo kritično presoditi možnost zlorabe psiholoških spoznanj.
- Razumejo cilje psihologije in razlikujejo glavne psihološke panoge.
- Razumejo in razlikujejo eksperimentalne in opisne ali neeksperimentalne metode.
- Razumejo in znajo uporabiti različne raziskovalne tehnike.
- Razvijajo zmožnost kritičnega presojanja različnih psiholoških raziskav z metodološkega in etičnega vidika.
- Načrtujejo in izvedejo preprosto psihološko raziskavo.
- Razlikujejo in kritično vrednotijo različne psihološke smeri.

Izbirni:

- Razumejo in kritično vrednotijo biološko smer v psihologiji.
- Poznajo razvoj psihologije v Sloveniji.
- Poglobljajo razumevanje znanstvenih metod in raziskovalnih tehnik.

VSEBINE

- opredelitev psihologije: duševni procesi, osebnost, vedenje,
- znanstvena metoda, znanstveno in neznanstveno spoznavanje duševnosti,
- cilji psihologije, panoge psihologije (teoretične in praktične),
- eksperimentalne metode in opisne ali neeksperimentalne metode (opazovanje),
- raziskovalne tehnike: intervju, vprašalnik, ocenjevalne lestvice, psihološki test,
- zbiranje in obdelava podatkov: vzorčenje, različni prikazi podatkov, obdelava podatkov (srednje vrednosti, razpršenost ...),
- psihoanaliza, behaviorizem ali vedenjska smer, humanistična smer, kognitivna smer.

Izbirne:

- biološka smer v psihologiji,
- opisne ali neeksperimentalne metode: študija primera, korelacijske raziskave ...;
- raziskovalne tehnike: sociometrična tehnika ...

3.2 ČUSTVA IN MOTIVACIJA

3.2.1 Čustva

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Opredelijo pojem čustva ter opišejo in s primeri ponazorijo značilnosti čustev.
- Presojajo pomen (funkcijo) čustev v različnih življenjskih situacijah.
- Razvrščajo čustva po različnih merilih, jih opisujejo in ponazarjajo s primeri.
- Poznajo nebesedno izražanje posameznih čustev ter to znanje uporabljajo pri sporazumevanju.
- Analizirajo in interpretirajo čustvovanje v konkretnih življenjskih situacijah.
- Razumejo povezanost čustvovanja z drugimi duševnimi procesi in vedenjem.
- Razumejo razvoj čustev ter ocenijo vlogo dednosti in učenja v čustvenem razvoju.
- Razumejo čustveno zrelost ter se učijo ozaveščati in razumevati lastna čustva, razvijajo zmožnost uravnavanja čustev, občutljivost in empatijo za druge ljudi.
- Poznajo primere raziskav s področja proučevanja čustvovanja in jih kritično presojajo.

Izbirno:

- Razumejo biološko podlago čustvovanja.

- Razumejo katero od kognitivnih razlag čustvovanja, jo ponazorijo s primeri in uporabljajo pri interpretaciji lastnega ali tujega čustvovanja v konkretni življenjski situaciji.
- Poznajo tehnike sproščanja, jih kritično ovrednotijo in uporabljajo.
- Poglobljajo razumevanje nekaterih čustev in razvijajo sposobnost njihovega uravnavanja: ljubezen, zaljubljenost, ljubosumje ...

VSEBINE

- pojem čustva, sestavni elementi čustva, značilnosti čustev: veselje, jeza, strah, ljubezen, žalost,
- vloga čustev (npr. prilagoditvena),
- različne razvrstitve čustev: temeljna in kompleksna čustva, afekti in razpoloženja,
- nebesedno izražanje čustev (način govorjenja, govorica telesa),
- čustvena zrelost: ustreznost čustev, uravnavanje čustev, raznolikost čustev,
- razvoj čustev, učenje čustev,

Izbirno:

- fiziološko vzburjenje in njegovo merjenje (poligraf), povezanost čustev z možgansko aktivnostjo,
- kognitivne teorije čustvovanja (npr. Ellis),
- tehnike sproščanja (avtogeni trening, joga, meditacija ...),
- ljubezen in zaljubljenost, jeza, ljubosumje, žalost ...

3.2.2 Motivacija

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Razumejo motivacijski proces ter analizirajo in interpretirajo ravnanje posameznika z vidika njegove motivacije.
- Ozaveščajo lastno motivacijo in razvijajo strategije samo-motiviranja za različne dejavnosti ter razumejo povezanost med motivacijo in uspešnostjo na različnih življenjskih področjih.
- Razumejo vplive zavestne in nezavedne motivacije na človekovo delovanje.
- Razumejo različne načine zadovoljevanja potreb in jih ponazorijo s primeri.

- Razlikujejo frustracijo, konflikt in stres ter analizirajo njihov nastanek in posledice.
- Razumejo različne dejavnike, ki vplivajo na načine spoprijemanja z obremenitvami.
- Analizirajo čustvovanje, razmišljanje in ravnanje v konkretnih obremenjujočih situacijah in presojaajo njihovo konstruktivnost ter razvijajo bolj učinkovite načine spoprijemanja z obremenitvami.
- Poznajo primere eksperimentov s področja proučevanja motivacije in jih kritično presojaajo.

Izbirno:

- Razumejo vpliv storilnostne motivacije in ravni aspiracije na ravnanje in dosežke posameznika.
- Razumejo vpliv različnih pripisov (atribucij) na motivacijo za učenje ter analizirajo lastne in tuje razlage vzrokov (atribucij) učnega uspeha in neuspeha; raziskujejo njihov vpliv na učno motivacijo.
- Razumejo različne teorije motivacije, jih medsebojno primerjajo, kritično vrednotijo ter uporabljajo pri interpretaciji motivacije posameznika v vsakodnevnih življenjskih situacijah.

VSEBINE

- motivacijski proces (potrebe, motivacijska dejavnost, cilji, vrednote),
- notranja in zunanja motivacija, zavestna in nezavedna motivacija,
- hierarhija motivov po Maslowu,
- načini zadovoljevanja potreb: homeostatično in progresivno,
- frustracija, vrste konfliktov, stres - potek in posledice stresa,
- dejavniki spoprijemanja z obremenitvami (osebnostna čvrstost ...), načini spoprijemanja: konstruktivno in nekonstruktivno, obrambni mehanizmi,

Izbirno:

- storilnostna motivacija, raven aspiracije,
- različne atribucije učnega uspeha in neuspeha,
- teorije motivacije (npr. psihoanalitične, humanistične teorije ...).

3.3 SPOZNAVANJE

3.3.1 Občutenje in zaznavanje

CILJI

Dijakinje/ dijaki:

- Razumejo proces občutenja in zaznavanja ter presodijo pomen zaznavanja za človeka.
- Razlikujejo čutne prage in jih ponazorijo s primeri ter razumejo senzorno adaptacijo na različnih zaznavnih področjih.
- Opredelijo pozornost, na primerih razložijo ter presodijo pomen notranjih in zunanjih dejavnikov pozornosti, uporabijo ta znanja pri analizi in presoji življenjskih situacij, npr. oglaševanja.
- Razumejo pomen zaznavne organizacije v procesu občutenja in zaznavanja (lik in podlaga, načela združevanja).
- Razumejo zmotne zaznave in jih ponazorijo s primeri.
- Analizirajo in presodijo vpliv različnih dejavnikov na zaznavanje.

Izbirno:

- Razumejo biološko podlago procesov občutenja in zaznavanja.

VSEBINE

- proces občutenja, proces zaznavanja, elementi zaznavnega procesa (dražljaj, čutilo, čutnice, zaznavna središča v možganih),
- čutni pragi (absolutni prag občutka, diferencialni prag občutka), senzorna adaptacija,
- pozornost, notranji in zunanji dejavniki pozornosti,
- zaznavna organizacija, načela zaznavne organizacije (lik in podlaga, načela združevanja: npr. bližina, podobnost, zaprtost),
- zmotne zaznave: iluzije in halucinacije,
- psihološki dejavniki zaznavanja (motivacija, čustva, znanje in izkušnje).

Izbirno:

- struktura čutnih organov, različne čutnice, središča v možganih.

3.3.2 Učenje in pomnjenje

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Razumejo proces učenja in pojasnijo pomen učenja v življenju.
- Pojasnijo, razlikujejo in s primeri ponazorijo različne oblike učenja ter presodijo učinkovitost posamezne oblike.
- Pojasnijo proces pomnjenja in priklica informacij s tristopenjskim modelom spomina.
- Pojasnijo in s primeri ponazorijo količinske in kakovostne (vsebinske) spremembe pri zapomnitvi gradiva.
- Poznajo primere raziskav s področja proučevanja učenja in pomnjenja ter jih kritično presojujejo.
- Razložijo in ocenijo pomen sposobnosti, motivacije, čustev in učnih stilov za učenje.
- Poznajo in uporabljajo različne strategije za izboljšanje zapomnitve in uspešnejše učenje.
- Uporabijo pridobljeno znanje o dejavnikih in strategijah učenja za uravnavanje lastnega procesa učenja: prepoznavajo lastne strategije učenja, ugotavljajo njihove prednosti in pomanjkljivosti ter načrtujejo izboljšave.
- Razumejo pojem kompetenca in presojujejo pomen različnih kompetenc v različnih življenjskih situacijah.

Izbirno:

- Poglobljajo poznavanje raznovrstnih strategij učenja in samoregulacije, jih uporabljajo, sistematično spremljajo in vrednotijo njihovo učinkovitost.
- Poznajo in uporabljajo strategije učinkovitega branja; poznajo in uporabljajo katero od metod kritičnega branja besedil.

VSEBINE

- pojmi učenje, pomnjenje,
- oblike učenja: klasično pogojevanje, instrumentalno pogojevanje, modelno učenje, besedno učenje,
- tristopenjski model spomina (trenutni spomin, kratkotrajni spomin, dolgotrajni spomin),
- količinske in kakovostne spremembe v zapomnitvi,
- strategije učenja: ponavljanje, elaboracija, organizacija, načrtovanje, spremljanje, vrednotenje in uravnavanje ...
- učni stil (npr. vidni, slušni, kinestetični),
- kompetence (medosebne, učenje učenja ...),

Izbirno:

- strategije učenja in samoregulacije,
- metode učinkovitega branja, metode kritičnega branja besedil.

3.3.3 Mišljenje

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Opredelijo pojem mišljenja, razlikujejo različne vrste mišljenja in presojujejo njihov pomen v šolskih situacijah in vsakdanjem življenju.
- Opredelijo in s primeri ponazorijo ustvarjalnost ter pojasnijo faze ustvarjalnega procesa.
- Opredelijo in vrednotijo osebnostne značilnosti, ki vplivajo na ustvarjalnost.
- Uporabljajo različne tehnike za spodbujanje ustvarjalnega mišljenja pri svojem delu.
- Razumejo različne strategije reševanja problemov, jih uporabljajo in ob tem razvijajo kritično mišljenje.
- Razumejo razvoj mišljenja po Piagetu.
- Poznajo primere raziskav s področja proučevanja mišljenja in jih kritično presojujejo.

Izbirno:

- Razvijajo zmožnost argumentiranja: analizirajo in presojujejo kakovost lastnih in tujih argumentov; izgrajujejo lastne argumente.

VSEBINE

- pojem mišljenje, vrste (oblike) mišljenja: divergentno in konvergentno, realistično in domišljijско, konkretno in abstraktno, deduktivno in induktivno sklepanje
- ustvarjalnost in dejavniki ustvarjalnosti: divergentno mišljenje, znanje, avtonomnost, notranja motivacija, izkušnje ...; faze ustvarjalnega procesa,
- tehnike spodbujanja ustvarjalnosti (npr. možganska nevihta, PMI),
- strategije reševanja problemov, zaprti in odprti problemi,
- stopnje razvoja mišljenja po Piagetu, proces miselne adaptacije,

Izbirno:

- argument, vrste razlogov, s katerimi podpiramo trditve (posamični primeri, konkretne izkušnje, znanstvena spoznanja ...), zmote v argumentaciji.

3.4 OSEBNOST

3.4.1 Osebnost in razvoj osebnosti

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Razumejo pojem osebnost in osebnostna lastnost ter opišejo področja samopodobe; presojujejo pomen realne samopodobe za človeka.
- Razumejo pomen vplivov dednosti in vplivov okolja pri razvoju osebnosti in njihovo medsebojno povezanost.
- Poznajo primere psiholoških raziskav, ki proučujejo pomen vplivov dednosti in okolja ter interakcijo med njimi in jih kritično vrednotijo.
- Poznajo razvojne značilnosti v različnih obdobjih življenja in jih znajo povezati svojim življenjem.
- Razumejo, da posameznikov psihični razvoj traja celo življenje.
- Razumejo in ovrednotijo temeljne značilnosti različnih teorij osebnosti.

Izbirno:

- Razumejo možnosti samo-uravnavanje lastnega življenja (načrtovanje, odločanje) in jih uporabljajo pri ohranjanju psihičnega blagostanja.
- Razumejo pojem dedljivosti in poznajo spoznanja vedenjskih genetikov o povezanosti genotipa in vplivov okolja.
- Razumejo kompleksnost pojma duševno zdravje in poznajo najpogostejše duševne motnje in različne pristope za njihovo obravnavo.

VSEBINE

- osebnost, osebnostna lastnost, samopodoba,
- vplivi dednosti in vplivi okolja, interakcija med dednostjo in okoljem, raziskave dvojčkov,
- razvojna obdobja (otročstvo, adolescenca, odraslost),
- teorije osebnosti: strukturne, psihoanalitične, vedenjske, humanistične in kognitivne teorije (po eno teorijo iz vsake skupine teorij).

Izbirno:

- dedljivost značilnosti, zmote pri razumevanju dedljivosti, povezanost genotipa z vplivi okolja,

- pojem duševnega zdravja, duševne motnje (depresija, anksiozne motnje, motnje hranjenja, odvisnost od drog ...), psihološko svetovanje in psihoterapija.

3.4.2 Sposobnosti

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Opredelijo pojem inteligentnost ter pojasnijo in presodijo pomen inteligentnosti.
- Razumejo eno od teorij inteligentnosti in ponazorijo njeno uporabnost na različnih področjih posameznikovega delovanja.
- Razložijo odnos med inteligentnostjo in ustvarjalnostjo.
- Presodijo pomen merjenja inteligentnosti.
- Razumejo in presodijo medosebne in medskupinske razlike v inteligentnosti.
- Poznajo primere raziskav s področja proučevanja inteligentnosti in jih kritično presojujejo.

Izbirno:

- Razumejo več teorij inteligentnosti, jih primerjajo ter ovrednotijo z vidika eksperimentalne podpore.

VSEBINE

- sposobnosti, inteligentnost,
- teorija inteligentnosti (npr. Thurstone, Gardner ...),
- IQ, merjenje inteligentnosti, testi inteligentnosti,
- medosebne in medskupinske razlike v inteligentnosti.

Izbirno:

- različne teorije inteligentnosti (Thurstone, Gardner, Cattell, Spearman ...)

3.5 MEDOSEBNI ODNOSI

3.5.1 Socializacija in skupine

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Opredelijo pojem socializacija ter razložijo in oceni vpliv socializacije na človekovo osebnost.
- Razložijo in ocenijo psihološke funkcije družine ter opišejo in s primeri ponazorijo načine vzgajanja (vzgojne stile).
- Reflektirajo in pojasnijo pomen različnih socialnih vlog in vpliv pripadnosti različnim skupinam na lastno doživljanje in vedenje.

Izbirno:

- Poznajo primere raziskav s področja proučevanja socializacije in skupin in jih kritično presojujejo.
- Razumejo temeljne značilnosti strukture in dinamike majhnih skupin ter uporabljajo to znanje pri interpretiranju dogajanja v njih.

VSEBINE

- socializacija (primarna, sekundarna, terciarna),
- družina: funkcije, vzgojni stili (avtoritarni, permisivni, avtoritativni, brezbrizni)
- socialna skupina (formalna in neformalna) in socialne vloge,

Izbirno:

- raznovrstne raziskave s področja proučevanja socializacije in skupin,
- struktura skupine, procesi v skupini, faze razvoja skupine.

3.5.2 Medosebni odnosi in komunikacija

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Razumejo in s primeri ponazarjajo različne vrste vedenja v medosebnih odnosih (prosocialno, proindividualno in disocialno).
- Razlagajo in ocenjujejo posledice prosocialnega, proindividualnega in disocialnega obnašanja za medosebne odnose.
- Razumejo agresivno vedenje in razlagajo njegov razvoj z različnimi teorijami.
- Poznajo značilnosti socialnega zaznavanja in razumejo vpliv socialnega zaznavanja na medosebne odnose.
- Razumejo komunikacijske veščine in jih učinkovito uporabljajo pri sporazumevanju.

- Analizirajo in presoja kakovost in učinkovitost komunikacije udeležencev v konkretni življenjski situaciji.

Izbirno

- Poznajo, razumejo in uporabljajo nekatere metode reševanja konfliktov.
- Poznajo, razumejo in uporabljajo raznovrstne metode odločanja in vplivanja v skupini.

VSEBINE

- prosocialno vedenje (altruistično vedenje, sodelovanje), proindividualno vedenje (egoistično vedenje, tekmovanje, asertivno vedenje), disocialno vedenje,
- agresivno vedenje, teorije agresivnosti: biološka, vedenjska oz. socialna, frustracijska,
- socialno zaznavanje, komunikacijske veščine.

Izbirno:

- metode reševanja konfliktov,
- metode odločanja in vplivanja v skupini.

3.5.3 Stališča, predsodki in moralni razvoj

CILJI

Dijakinje/dijaki:

- Razumejo stališča, stereotipe in predsodke ter njihov nastanek in vpliv na vedenje in medosebne odnose.
- Se učijo argumentirano zagovarjati lastna stališča, ozaveščajo lastne predsodke in razvijajo strpnost in spoštovanje do drugih ljudi.
- Razumejo vrednote, njihov razvoj in vpliv vrednot na doživljanje in ravnanje posameznika.
- Razumejo razvoj moralnega presojanja in interpretirajo moralne presoje z vidika Kohlbergovih stopenj moralnega razvoja.

Izbirno:

- Poznajo primere raziskav s področja proučevanja stališč, predsodkov, vrednot in moralnega odločanja in jih kritično vrednotijo.

VSEBINE

- stališča (komponente stališč, oblikovanje in spreminjanje stališč); stereotipi, predsodki (vrste predsodkov, stopnje izražanja predsodkov),
- vrednote (kategorije vrednot in njihov razvoj),
- stopnje razvoja moralnega presojanja po Kohlbergu.

Izbirno:

- raziskave s področja proučevanja stališč, predsodkov, vrednot in moralnega razvoja.

4 PRIČAKOVANI DOSEŽKI

Dijakinja/dijak:

- Pozna in razume nekatere temeljne pojme in modele s področja psihologije in jih uporablja pri analizi in interpretaciji ravnanja ljudi v vsakodnevnih situacijah. (kompetenca raziskovanja in razumevanja naravnih in družbenih pojavov)
- Zmore samorefleksijo in uravnavanje lastnega razmišljanja, doživljanja in ravnanja v raznovrstnih situacijah:
 - v učnih situacijah: razume zakonitosti procesa učenja, raznovrstnih strategije učenja ter dejavnike, ki vplivajo na učenje; to znanje uporablja pri načrtovanju, zavestnem nadzoru in samostojnem uravnavanju lastnega procesa učenja (kompetenca učenje učenja),
 - v medosebnih situacijah: pozna raznovrstne socialne veščine (npr. poslušanje, spraševanje, samorazkrivanje, empatija, reševanje konfliktov itd.) in jih uporablja; razmišlja o svojih socialnih veščinah, identificira njihove prednosti in pomanjkljivosti in jih sistematično nadgrajuje (socialne kompetence).
- Samostojno razišče določen psihološki problem (projekt, seminarska naloga, preprostejša raziskava ...), pri čemer proces raziskovanja načrtuje, spremlja njegovo izvajanje in vrednoti lastne dosežke glede na vnaprej postavljene kriterije. Pri tem uporablja raznovrstne vire, tudi elektronske. Obravnavani problem ustrezno predstavi. (osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, iniciativnost in podjetnost, digitalna in informacijsko-komunikacijska pismenost)

- Razpravlja o določenem psihološkem problemu: oblikuje stališče in ga utemelji z vidika psiholoških spoznanj (teorija, raziskave). Analizira lastne in tuje utemeljitve in jih vrednoti. Ko razpravlja, upošteva kriterije kakovostnega sporazumevanja. (osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, sporazumevanje v maternem jeziku, socialne kompetence)
- Analizira in interpretira rezultate psiholoških raziskav (tujih ali lastne preprostejše raziskave). (matematična kompetenca in osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, kritično mišljenje)
- Raziskuje razlike v razmišljanju, doživljanju in ravnanju pripadnikov različnih kultur in izsledke svojega raziskovanja ustrezno predstavi. (kulturna zavest in izražanje, socialne kompetence)

Kompetence dokazuje dijakinja ali dijak z raznovrstnimi preizkusi znanja in spretnosti ter z raznovrstnimi izdelki (npr. študije primera, analize besedil, predstavitve, miselni vzorci, seminarske naloge, refleksije, projekti, portfolio itd.). Obvezen izdelek je za dijakinjo/dijaka tudi individualna maturitetna seminarska naloga.

5 MEDPREDMETNE POVEZAVE

Številne vsebine, ki so vključene v učni načrt za psihologijo, so interdisciplinarne in se lahko povezujejo s spoznanji drugih znanosti, npr. sociologijo (socializacija, družina, vrednote), filozofijo (psihološke smeri, mišljenje, osebnost ...), biologijo (živčni sistem, možgani, dednost), matematiko (razumevanje in interpretiranje rezultatov psiholoških raziskav), slovenskim jezikom in književnostjo (interpretacija doživljanja, razmišljanja in ravnanja literarnih junakov skozi prizmo psiholoških pojmov), tujim jezikom (branje preprostejših strokovnih besedil v tujem jeziku) itd. Posebej pomembno pa je sistematično in načrtno sodelovanje učitelja psihologije s knjižnico in knjižničarjem, ki lahko učencem nudi dodatne usmeritve in podporo pri iskanju, izbiranju in uporabi virov.

6 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA

6.1 VRSTNI RED OBRAVNAVE UČNIH VSEBIN

Učitelj/-ica je v okviru učnega načrta avtonomen/-na pri določanju števila ur namenjenih obravnavi učne teme in pri določanju zaporedja učne snovi. Predlagano zaporedje učnih vsebin predstavlja zgolj priporočilo, v okviru katerega načrtuje učitelj vse aktivnosti v razredu (obrnava snovi, ponavljanje in utrjevanje snovi, preverjanje in ocenjevanje znanja).

Temeljno vodilo in pogoj je, da se program realizira ob upoštevanju strokovnih in didaktičnih načel.

Učni načrt predvideva tudi določeno število ur (30 %) za obravnavo vsebin po strokovni presoji učitelja in v skladu z interesi dijakinj in dijakov. Obravnavanje vsebin, ki so označene kot izbirne, je prepuščeno presoji učitelja, lahko pa učitelj izbira tudi teme izven predlaganega okvira.

14 % ur (10 ur) je namenjenih laboratorijskim vajam, ki se izvajajo v okviru prvih 70 ur pouka psihologije (v prvem letu). Kompetence, ki jih spodbujamo pri predmetu psihologija, vključujejo tudi pomembna proceduralna, ne le deklarativna znanja. Proceduralna znanja pa lahko razvijamo edino tako, da jih učenci vadijo v različnih situacijah, to pa zadeva delo v majhnih skupinah (do 16 učencev). Zgolj delo v manjših skupinah namreč omogoča kakovostno izvedbo dejavnosti, ki omogočajo realizacijo naslednjih splošnih ciljev: »Učenci razvijajo zmožnost samorefleksije ter spreminjanja samega sebe in svojega ravnanja ter odgovornost za lastno razmišljanje, doživljanje in ravnanje«, »Učenci razvijajo spretnosti v medosebnih odnosih, se učijo učinkovitega sporazumevanja, sodelovanja ter kakovostnih in odgovornih medsebojnih odnosov«, »Učenci razvijajo zavest o različnih načinih ohranjanja psihičnega blagostanja posameznika in se jih učijo uporabljati«, zato je delo v majhnih skupinah v minimalnem obsegu 10 ur obvezno. Pri vajah skozi interakcijske vaje, socialne igre, ponovitve psiholoških eksperimentov in z drugimi aktivnimi metodami povezujejo spoznanja psihologije z neposredno izkušnjo in tako sistematično dosegajo zgoraj zapisane cilje ter razvijajo nekatere temeljne kompetence, predvsem socialne kompetence, učenje učenja in samoiniciativnost in podjetnost.

70 ur pouka je namenjenih učenčevi izdelavi maturitetne seminarske naloge.

6.2 DOSEGANJE RAZLIČNIH CILJEV IN RAZLIČNIH RAVNI ZNANJA PRI POUKU

Pri predmetu psihologija dosegamo različne cilje in razvijamo različne kompetence, ki vključujejo psihološka spoznanja, veščine (medosebna komunikacija ...), stališča in vrednote (pozitiven odnos do sebe, drugih ljudi in kultur). Ker poleg znanja spodbujamo tudi druge vidike kompetenc lahko to dosegamo zgolj z aktivnimi metodami dela, različnimi vajami in praktičnim izvajanjem.

Spoznavne kompetence dosegamo na treh ravneh: 1. poznavanje, 2. razumevanje in uporaba in 3. višji cilji (analiza, sinteza, invencija, raziskovanje in eksperimentiranje...). Vse tri spoznavne ravni so med seboj tesno prepletene: višjih ciljev ni mogoče dosežati, če učenci ne poznajo in razumejo temeljnih pojmov in vsebin, ta znanja pa morajo znati tudi uporabiti v različnih situacijah in primerih. Razvijanje razumevanja temeljnih konceptov je bolj učinkovito, če jih učenci konstruirajo skozi in skupaj z višjimi cilji in procesnimi znanji, npr. skozi primerjanje, raziskovanje, presojanje po kriterijih.

Raven poznavanja obsegajo naloge, ki dijakinjo in dijaka usmerjajo v obnavljanje in prepoznavanje navajanje, naštevanje, opisovanje, prepoznavanje, opredeljevanje, poimenovanje. Poznavanje dejstev in principov, eksperimentov itd. je nujen predpogoj za doseganje ciljev na višjih ravneh.

Raven razumevanje in uporabe zajema odgovore na vprašanja 'zakaj' in 'kako' oz. naloge, ki usmerjajo učenca v navajanje svojih primerov, razlago odnosov med pojavi, uporabo naučenih principov v neznanih situacijah.

Višji cilji pa obsegajo analizo, sintezo in vrednotenje raznovrstnih pojavov (situacij, trditev, besedil, eksperimentov, ravnanja, perspektive govorcev itd.). Analiza predpostavlja členitev na sestavne dele (razlikuj, razčleni, primerjaj, interpretiraj ...), sinteza izgradnjo novih celot

(poveži, sestavi, izpelji, napovej ...), vrednotenje pa presojo na temelju jasno opredeljenih kriterijev.

Pri načrtovanju dejavnosti in miselnih izzivov naj učitelj/-ica razmišlja tudi o temeljnih miselnih procesih, ki jih posamezna dejavnost oz. problemska situacija izzove. Tako naj dijaku/dijakinji omogoči, da v dejavnostih primerja, razvršča, razmišlja induktivno in deduktivno, rešuje probleme, eksperimentira, napoveduje, argumentira in izgrajuje podporo lastnim stališčem.

Druga dva vidika kompetenc (spretnostni in vrednotni) se nanašata na razvijanje različnih čustvenih, motivacijskih, učnih, miselnih in socialnih spretnosti ter kompetenc dijakinje/dijaka, npr. sposobnosti sporazumevanja, reševanja medosebnih konfliktov, konstruktivnega soočanja z obremenitvami, ustreznega uravnavanja čustev, učinkovitega načrtovanja učenja in razvijanja učnih strategij ter ustvarjalnega in kritičnega mišljenja. Njihovo uresničevanje predpostavlja učenje, ki temelji na refleksiji osebne izkušnje posameznika, umeščene v kontekst strokovnih pojmov in izvajanju (treningu) teh veščin. Psihologija ima velik potencial za spodbujanje socialnega in osebnostnega razvoja dijakov/dijakinj.

Pomembno je, da učitelj upošteva individualne potrebe, interese in zmožnosti učencev, kar je še posebej pomembno pri poučevanju učencev s posebnimi potrebami. Poučevanje in preverjanje ter ocenjevanje znanja naj v teh primerih učitelj individualizira oz. v celoti prilagodi posebnostim učenca, pri tem pa upošteva veljavni pravilnik ter individualni program učenca s posebnimi potrebami.

6.3 SPODBUJANJE IN RAZVOJ KOMPETENC

Učitelj/učiteljica¹ psihologije lahko z ustreznimi načini dela spodbuja razvoj raznovrstnih kompetenc učenca. Spodaj navajamo nekaj primerov.

¹ V nadaljevanju »učitelj«.

6.3.1 Učenje učenja

Učitelj psihologije omogoča učenje učenja, kadar dijake in dijakinje usmerja v refleksijo o lastnem procesu učenja, k spoznavanju lastne učne strategije in naravnosti ter jih spodbuja, da se učijo lastno učenje načrtovati, zavestno nadzirati in samostojno uravnati. Še posebej pomembno izhodišče za razvoj te kompetence predstavlja obravnava učnega poglavja Učenje in pomnjenje oziroma obravnavanje zakonitosti procesa učenja, ki je eden temeljnih duševnih procesov. Ob obravnavi tega poglavja dijaki/dijakinje usvajajo temeljne pojme s tega področja, izgrajujejo razumevanje zakonitosti procesa učenja, raznovrstnih oblik učenja ter dejavnikov, ki vplivajo na učenje (strategije, metode in tehnike učenja, stili učenja, motivacijske in čustvene značilnosti učenca itd.) v konkretni učni situaciji in se učijo vsa ta znanja uporabljati. V tem procesu izgrajujejo temeljni teoretski okvir, ki lahko predstavlja orodje za nadaljnjo samorefleksijo in samoregulacijo učenja pri tem predmetu, pri drugih učnih predmetih ter v učnih situacijah v življenju. S tem učitelj psihologije spodbuja procese vseživljenjskega učenja.

6.3.2 Socialne in državljanske kompetence

Učitelj psihologije omogoča učenje socialnih veščin, kadar spodbuja dijake v refleksijo o lastnih socialnih veščinah v konkretnih življenjskih situacijah, v analizo lastnih prednosti in pomanjkljivosti ter v preseganje slednjih. Ob obravnavi različnih tematskih sklopov (npr. osebnost, medosebni odnosi, motivacija, mišljenje itd.) izgrajujejo dijaki/dijakinje razumevanje temeljnih pojmov in zakonitosti v razmišljanju, doživljanju in ravnanju posameznika, s tem pa pojmovno mrežo, ki usmerja in olajšuje samorefleksijo. V samorefleksijo in samoregulacijo socialnih veščin usmerja dijake/dijakinje tudi pri delu v skupinah in s sistematičnim treningom veščin pri laboratorijskih vajah (izvajanih v okviru prvih 70 ur pouka psihologije).

6.3.3 Sporazumevanje v maternem jeziku

Učitelj psihologije omogoča učenje sporazumevalnih zmožnosti, kadar spodbuja dijakinje/dijake v branje raznovrstnih besedil, ki obravnavajo psihološko problematiko, oz. kadar jih spodbuja v analizo in kritično presojo teh besedil. Razvoj te kompetence omogoča tudi takrat, kadar organizira razprave o obravnavani snovi. Dijake in dijakinje usmerja v izmenjevanje izkušenj, kar predstavlja izhodišče za izpeljavo raznovrstnih sklepov, včasih

ugotavljanje zakonitosti. Učitelj dosega cilje poučevanja z različnimi aktivnimi metodami učenja, ki dijake/dijakinje spodbujajo k dejavnostim, ki razvijajo sposobnosti pisnega in ustnega sporazumevanja. Sporazumevalne zmožnosti lahko razvijamo z omenjenimi dejavnostmi ob obravnavi vseh poglavij predmeta psihologije in pri laboratorijskih vajah.

6.3.4 Samoiniciativnost in podjetnost

Učitelj psihologije omogoča (spodbuja) razvoj podjetniških spretnosti (veščin) in naravnosti, kadar usmerja dijake/dijakinje v reševanje problemov, načrtovanje, organiziranje in odločanje: kadar jih spodbuja, da si npr. ob obravnavi neke psihološke tematike postavljajo raznovrstna vprašanja, nato pa jih usmerja, da samostojno iščejo odgovore nanje; kadar jih spodbuja k iskanju rešitev za določene probleme, izdelavi načrta reševanja tega problema (npr. pri načrtovanju raziskovalne naloge, projekta) ter uresničevanju načrtovanih dejavnosti (npr. izvedbi projekta, izdelavi avtentične naloge). Pomembno je, da dijake/dijakinje usmerja v samorefleksijo o razmišljanju, doživljanju in ravnanju v teh dejavnostih in mu omogoči, da spremlja svoj napredek glede na jasno predstavljene in vnaprej oblikovane kriterije (npr. kakovostne komunikacije, uporabe virov, učinkovitega sodelovanja z drugimi).

6.3.5 Matematične kompetence in osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji

Učitelj psihologije spodbuja dijake in dijakinje k razvoju matematične kompetentnosti ko jih usmerja v analizo in interpretacijo rezultatov, ki so podani z matematičnimi sredstvi (diagrami, tabele itd.), ter v primerjavo svoje interpretacije z interpretacijo avtorja. Temeljno razumevanje statistike razvija in spodbuja tudi v primeru, ko dijakinje/dijaki ugotavljajo in interpretirajo svoje rezultate na izbranem psihološkem testu (vprašalniku) ter jih primerjajo z rezultati sošolcev.

6.3.6 Kulturna zavest in izražanje

Učitelj psihologije spodbuja razvoj medkulturne kompetence, kadar usmerja dijake in dijakinje v preučevanje razlik v razmišljanju, doživljanju in ravnanju pripadnikov različnih kulturnih okolij, npr. v raziskovanje kulturno pogojenih razlik v načinih izražanja čustev, v vrednotnih sistemih, stališčih, naravnostih v komunikaciji. Dijake/dijakinje ob obravnavi psihičnih procesov, osebnosti in vedenja spodbuja k analizi lastnega doživljanja in ravnanja. Dijake/dijakinje spodbuja, da kritično razmišljajo o značilnostih večkulturnih in več-etničnih

skupnosti v poglavjih Socializacija in skupine, Medosebni odnosi in komunikacija, Stališča predsodki in moralni razvoj, ter da sistematično razmišljajo in ozaveščajo lasten odnos do raznovrstnih kultur.

Kulturna vzgoja je sestavni del vseh predmetov in predstavlja enega od temeljev za posameznikov ustvarjalni pristop do kulturnega, estetskega, etičnega. Zato naj tudi učitelj psihologije spodbuja učence k spremljanju kulturnih dejavnosti in k aktivnemu vključevanju vanje ter k raziskovanju vloge umetniškega izražanja posameznika v njegovem osebnostnem razvoju in življenju v skupnosti.

6.3.7 Digitalna in informacijsko komunikacijska pismenost

Učitelj psihologije omogoča razvoj digitalne in informacijsko-komunikacijske pismenosti, kadar dijake in dijakinje spodbuja, da z namenom razvoja poglobljenega razumevanja psiholoških zakonitosti raziskujejo različne podatkovne baze in druge vire. V ta namen učence napoti tudi v knjižnico, kjer samostojno iščejo in selekcionirajo vire. To kompetenco spodbuja tudi, kadar dijake/dijakinje usmerja, da s pomočjo informacijske tehnologije iščejo, zbirajo, obdelujejo podatke, jih kasneje analizirajo in kritično ovrednotijo ter nazadnje s pomočjo informacijske tehnologije tudi oblikujejo in predstavijo. Pri tem jih spodbuja, da pripravijo predstavitev referata, seminarske naloge ipd. ob podpori elektronskih prosojnic, obdelajo podatke s statističnimi programskimi orodji, kot je npr. Excel itd.

6.4 METODE POUČEVANJA IN UČENJA

Pouk psihologije naj bo pester in dinamičen, tako z vidika uporabljenih učnih metod, kot z vidika uporabljenih organizacijskih oblik.

Pouk naj bo aktiven, takšen, da omogoča dijakinjam in dijakom refleksijo izkustva, avtonomijo v razmišljanju, kritično analizo in ustvarjalnost: reševanje problemov, debata, delo z besedili (analiza, evalvacija, primerjava), igranje vlog in simulacije, interaktivne igre, študije primera, projektno učno delo, eksperimentiranje in vaje. Razlaga naj bo problemsko obarvana, temelji naj na raziskavah. Frontalno delo naj se izmenjuje z individualnim in skupinskim (sodelovalno učenje). Ključnega pomena je tudi navezovanje novih psiholoških

pojmov na predznanje dijakinj in dijakov, prepoznavanje njihovih laičnih pojmovanj in spreminjanje le-teh, ko so zmotna (neutemeljena, nasprotujoča znanstvenim spoznanjem).

7 VREDNOTENJE DOSEŽKOV

Pri predmetu Psihologija učitelj uporablja različne načine preverjanja znanja: pisne in ustne preizkuse, ocenjuje veščine in samostojne izdelke.

Pri pisnem preverjanju učitelj uporabi različne tipe nalog. S samostojnimi in skupinskimi izdelki dijakov (npr. z referati, raziskovalnimi nalogami, raznovrstni projekti in različnimi avtentičnimi nalogami) učitelj/-ica preverja različne veščine (veščine sodelovanja in komunikacije, argumentacije, uporabo raziskovalne metodologije).

Učitelj lahko preverja obvladovanje določenih kompetenc tudi prek različnih vaj, nastopov in praktičnega izvajanja. Dijake spodbuja k zavestni refleksiji lastnega napredovanja na področju vseh teh kompetenc. Usmerja jih v samorefleksijo in samoocenjevanje, s tem pa v ozaveščanje in prevzemanje (so)odgovornosti za lastne dosežke in razvoj.